

Tavuklarda Altılık Yönetimi: Potansiyel Sağlık Riskleri ve Kontrolü

Mehmet AKAN¹

Tavuklarda altılık kalitesi, üretim aşamasında performansı belirleyen en önemli faktörler arasındadır. Tavukların yetiştirme amacı ve ekonomik üretim süresi, altılık ihtiyaçları farklılık gösterir. Yer tipi yetiştiricilikte altılık kullanırken, kafes tipi yetiştiricilikte altılığa ihtiyaç duyulmaz. Broilerde yaklaşık 6 hafta, broiler damızlıklarda 64 hafta ve yumurtacı damızlıklarda 72 hafta süren üretim dönemi, altılıkla ilgili düzenlemeleri ve potansiyel problemleri belirlemektedir. Damızlıklarda üretim süresinin uzun olması nedeniyle oluşan altılık (gübre) miktarı yüksektir. Ayrıca damızlık altılığının gübre değerinin yüksek olması tarımsal amaçlı kullanılabilir olmasını sağlamaktadır. Broiler altılığının yılda 6-7 kez değişmesi ve bunun sonucunda oluşan tavuk gübresinin yüksek miktarlarda olması, hem çevre hem de sağlık için potansiyel problemleri de beraberinde getirmektedir. Bu makalede, altılık/gübre ile ilgili değerlendirmeler broiler üretimi için yapılmıştır.

Ülkemizde broiler gübresinin, çevreye etkileri ve potansiyel problemleri tartışılmaktadır. Broiler üretimin artması ve özellikle bazı bölgelerde yoğunlaşması nedeniyle, oluşan broiler gübresinin nasıl değerlendirileceği konusunda çalışmalar/ araştırmalar artmaktadır. Ancak şu anda problemlerin çözümünün bir anda yapılabilmesini sağlayacak bir metod geliştirilememiştir. Tavuklarda özellikle broiler gübresinin potansiyel sağlık riskleri, sürü sağlığı ile direkt ilişkilidir. Broiler sürülerde sağlık problemlerini, sadece tavuk sağlığını etkileyenler ve tavuk/insan sağlığını etkileyenler olmak üzere iki başlık altında değerlendirebiliriz. Bir diğer önemli problem ise, altılıkta yüksek miktarlarda bulunan bakteriler arasında, antibiyotiklere dirençli bakteri popülasyonları içerme potansiyelidir ve bu durum yine insan sağlığı için önem taşır.

Tavuk sağlığını etkileyen mikroorganizmaları içeren tavuk gübresinin kontrolsüz olarak çevreye atılması, bu hastalık etkenlerin çevrede diğer kümeslere veya aynı kümese yeni giren sürülere bulaşmasında önemli bir faktördür. Çünkü mikroorganizmalar canlılıklarını, organik madde ve nem varlığında uzun süre koruyabilirler. Bu faktörlere ilave olarak çevre şartları özellikle de sıcaklık belirleyici faktörlerdir. İnsan sağlığı açısından problem yaratan ve özellikle zoonoz olarak tanımlanan hastalıkları içeren altılığın/gübrenin yine kontrolsüz

çevreye atılması, insan gıda zincirine bu patojenlerin girişine yol açması nedeniyle potansiyel bir risk taşıyor. Tavuk gübresinde antibiyotik dirençli bakterilerin insan tüketimine sunulan gıdalara bulaşması, birçok ülkede izlenmektedir. Bu durumu ortaya çıkmasında, üretim süresince kontrolsüz antibiyotik kullanılması, özellikle enterik bakterilerde antibiyotik direncini arttırmakta ve bazı durumlarda ortaya çıkan çoklu antibiyotik dirençli bakteriler, insan sağlığını tehdit etmektedir.

Üretim aşamasında sağlık problemlerinin dikkatli izlenmesi ve özellikle hayvanlarda klinik tablo oluşturmayan ancak insan sağlığı açısından önemli olan mikroorganizmaları içeren altılıkların kontrolü önem arz etmektedir. Bu altılıkların gelişigüzel atılması, çevrede tarımsal amaçlı kullanılan alanların olması durumunda ve/veya yerüstü sularına karışması sonrasında insanların çiğ tükettiği ürünlere bulaşması ve dolayısıyla önemli sağlık problemlerine neden olabilmektedir. Bu nedenle tavuk gübresinin, hem hayvan sağlığı hem de insan sağlığı açısından hassasiyetle değerlendirilmesi önemlidir.

Sonuç olarak, altılık yönetimde çevreye zarar vermeden kanatlı ve insan sağlığı açısından risk oluşturmadan çözüm bulmak önemli bir süreçtir. İnsan beslenmesinde önemli bir yeri olan kanatlı etinin ülkemizde üretiminin artması olumlu bir gelişmedir. Bu olumlu gelişmeye ilave olarak tavuk gübresinin artışı ve dolayısıyla artan potansiyel problemler, tavuk gübresinin uygun yöntemlerle işlenmesi/kontrol edilmesine yönelik yapılan çalışmalar ve yasal düzenlemelerle zaman içinde çözümlenebilecektir. Bu amaçla, altılığın birden fazla üretim döneminde yeniden kullanılması ve elde edilen altılığın/gübrenin sağlık problemleri dikkate alınarak tarımsal amaçlı kullanım seçeneklerini araştırılması gerekmektedir. Özellikle tarımsal amaçlı kullanım seçeneklerinin araştırılması ile altılığın insan ve tavuk sağlığına zarar vermeksizin kullanılabilir duruma getirilmesi, tarımsal üretimde artış sağlaması bakımından önemli bir avantaj olacaktır. Bu kapsamda ilgili bilim insanlarının ve ilgili sektörün ortak çalışmalar yürütmesi öncelikli konular arasındadır.